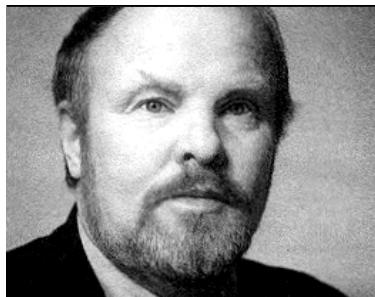

проза

проза

Леаніл Дайнека

...кожны з нас носіць
у сваёй душы свае іголкі...

Герадоцінкі

111

У шматвекавой духоўнай гісторыі чалавечтва я адкрыў Сістэму Трох “Г”. Як пачалі людзі з міфаў (ГАМЕР), дык і сёньня жывуць міфамі (ГАЛІВУД) і, прабачце за самаўпэўненасць, – ГЕРАДОЦІНКАМІ. Вось такая яна – мая сістэма ГГГ!

111

Бог, мая сям’я, мая душа і маё цела, – вось і ўсё, што ёсьць у мяне на гэтай Зямлі.

111

Мой бацька пражыў 83 гады. Мая маці пражыла 68 гадоў. Брат Аляксандр (Алік) пражыў 63 гады. Колькі пражыву я? У гэтым простым пытаньні – уся арыфметыка і уся алгебра ўсіх на съвеце філасофіяў і рэлігіяў. Кожнае чалавече жышыцё канчаецца съмерцю. Біб-

лейскі Масуфайл жыў 969 гадоў, але ўрэшце рэшт і гэты звышэнергічны дзед стаміўся і заснúў навекі.

Пасля 60 гадоў Леў Талстой свае дзёньнікі пачынае трывожнай абрэвітурай “Е.Б.Ж” (Если буду жив). Значыць, і яго хвалявала, не магло не хваляваць гэтае пякучае пытаныне.

Вандалы, разбуральнікі помнікаў на могілках – што гэта? Усё той жа страх перад съмерцю, зынішчэнне яе сімвалай.

Калектыўныя самазабойствы – што гэта? Спроба “скопам”, “турбой”, “статкам” (як хочаце, называйце) праламаць съцяну паміж гэтым і тым съветам – а раптам “калектыўна” атрымаецца апынуцца “там” жывым, са сваім целам, сваім “я”.

Усе рэлігіі стварыў страх съмерці. І, зауважце, іх стваралі адносна маладыя людзі. Хрысту падчас Узынясеньня на Нябёсы было ўсяго 33. Думаеца, што ў 73 ён бы ўжо не пайшоў у сваю вандроўку з апосталамі – у такім узроўніце да съмерці ставяцца спакойна.

Што ж рабіць усім нам, усім тым, хто баіцца съмерці, баіцца непадладнага ніякай логіцы “зынікнення”? Ня ведаю. Калі я быў малы (гадоў 8–12), я ня верыў, што некалі памру, я спадзяваўся, што навука вынайдзе нейкі Элексір (!) – я вып’ю яго і буду жыць доўга-доўга-доўга...

Я ўсё жыцьцё (кажу, як на споведзі) чакаў ад Навукі (сьпецыяльна пішу яе з вялікай літары!) такога адкрыцця. Вы будзеце съмяяцца, але я й сёньня чакаю гэтага. Вы будзеце съмяяцца яшчэ больш, калі я скажу, што Нашая Зямная Навука спрайдзіла (!) мае шматгадовыя чаканыні. 15 красавіка 2003 году (запомнім гэты дзень!) па ўсіх буйнейшых тэлеканалах было аб’яўлены, што група вучоных (ЗША, Германія, Японія, Францыя) прачытала-рассакрэціла ДНК чалавека. Што гэта азначае? А гэта азначае, што ў руках у вучоных апынуўся запаветны ключык да чалавечага даўгалецця, да “масуфайльства”, як называю я гэты такі жаданы для большасці з нас паварот падзеяў. Вось так. Весялей глядзіце наперад! Беражыце сябе, мае вы масуфайльчики!

111

Памятаеца, у далёкія школьнія гады настаўнік фізікі навучаў нас, як назаўсёды закласыці ў падсвядомасць, “зазубрыць” назвы колераў сонечнага съпектру. Ён казаў: “Кажды охотник желает знать, где сидит фазан”. (Для тых, у каго, магчыма, не было такіх дасыціпных фізікаў-паліглотаў, растлумачу: тут, у гэтым сказе, зашыфраваныя назвы ўсіх колераў: красны, оранжевы, жёлты, зелёны, голубой, синій, фіолетовы.) Але ж съядомы чалавек павінен запамінаць вечныя ісціні і на сваёй роднай мове. Па-беларуску ўся гэта шматфарбная вясёлка гучыць так: чырвоны, аранжавы, жоўты, зялёны, блакітны, сіні, фіялетавы. Успомнілі? Вось вам два сказы, як кажуць, на закуску.

Чакай атакі жаўнера, заўсёды будзь съмелым, фазан.

Чакаю апетытных жабак з беларускіх сажалак. Француз.

Бярыце сабе той, які больш спадабаўся. Аддаю бясплатна. Прыйемнага апетыту...

111

“Гэта нафта крычыць галасамі трывожных сірэн”, – першае ўражаныне ад першых тэлерэпартажаў з ваеннага Багдаду. Красавік 2003 г.

111

Размова падчас здачы меданалізаў.

– Як жыцьцё?

- Вертыкальна.
- Што-што?
- Негарызантальна. Пакуль што не ляжу ні ў бальніцы, ні ў “скрынцы”.

111

Аб'явы на левым слупе каля ўваходу ў паліклініку:
“Лячыце арганізм аргазмам. Магу арганізаваць. Сексапатолаг Іван
Павольны”.

“Для Вас і Вашых дзетак – вагон таблетак”. Фармацэйт Лёва Лева-
Левакоўскі.

111

Нарэшце пачало працацаць на канале “ОРТ” нашае менскае “ОНТ”
 (“Общенациональное телевидение”) на чале з Рыгорам Кісялём. Выдалі
 ў вячэрнім эфіры “Наши новости”. “Іх новасьці”, – буркнуў адзін з маіх
 знаёмых.

Дарэчы, я здагадваюся, што пад словам “общенациональное” разу-
 меецца тэлебачаныне адзінай славянскай нацыі – некаторыя да гэтага
 часу вераць, што такая таямнічая нацыя існуе. Калі так, то раёў бы пану
 Кісялю перайсьці на беларускамоўны лагатып сваёй кампаніі, пісаць не
 “ОНТ”, а “АНТ” (агульнанацыянальнае), бо быў яшчэ ў 6–7 ст. нашай
 эры саюз славянскіх плямёнаў, якія называлі сябе АНТамі.

111

– Радзіма мая дарагая, – пісаў у свой час Алесь Бачыла.

Прапоцтва вялікага паэта збылося: цэны ў менскіх крамах, шопах,
 буціках і г. д. растуць і растуць.

111

ФЭНТЭЗІ. Калі ў 2045 годзе да ўлады зноў вярнуліся камуністы-
 інтэрнацыяналісты, урадавы чыноўнік акуратненька зашпіліў на ўсе гузікі
 свой дзелавы касыцюм, акуратненька падцягнуў-падправіў гальштук,
 сеў, як заўёды, за свой стол у сваім кабінече і роўна ў дзевяць гадзінай
 раніцы пачаў сумленна і шчыра працацаць, пачаў па кроплі выдаўліваць
 з сябе... славяніна.

111

У “Белорусской газете” вычытаў пра падарожжа маскоўскага літарата Віктара Ерафеева (вядомы празаік, вядзе на тэлебачаныні праграму “Апокриф”, “западник”, эстэт і г.д.) па Беларусі. Эстэт ехаў у Германію. Найкараецшай ж дарога туды з Масквы праз нашу Бульбонію, і эстэт вымушаны быў у сваім аўтамабільчыку “ашчаслівіць” беларускі асфальт. Ашчаслівіў, зъезьдзіў “да Ганса”, вярнуўся ў сваю сталіцу (пэўна ж, зноў па нашых дарогах) і “нарадзіў” нарыйс “Где начинается Европа?”. У нарыйсе tym чытаем: “Огромный Минск скучен, сер. (А мне, менчуку з 1963 году, здавалася, что город наш нішто сабе, добры, прыгожы, раздумліва-спакойны.) Плавает в советском хамстве. (Эта значыць, Минск плавае. Съмелы вобраз!) Мерзкий говор. (Ах, наша беларуская мова! Ах, наша “трасянка”! И гэтаму маскоўскуму барыну вы разанулі пяшчотнае вушка.) У всех такой вид, как будто только ударились о фонарный столб... (Без коментару!)”.

Вось такі нарыс, такі “отчэрк”, як дужа “па-навучнаму” казаў калісьці адзін мой знаёмы. Пачыталі, падумалі, і што скажам? А нічога. Ня раз ужо чулі такое, чыталі... Нецікава. Мы ўжо не малыя і ведаем, што сонца ўсходзіць не ў Маскве, а далёка-далёка ад яе на Усход – недзе ў Японскім моры. Мы ведаем, што Жуль Верн не масквіч, а француз. І Чарльз Дзікенс не масквіч і нават не тамбовец. І Джэк Лондан не масквіч, і Віктор Гюго, і Томас Ман... Мы нават ведаем, што Аляксандр Пушкін нашчадак афрыканца Ганібала, а Міхаіл Лермантаў нашчадак шатландца Лермента. Тысячы (!) нашых любімых пісьменнікаў не масквічы і не расіяне. А вось пан Ерафеев масквіч, але мы яго слаба чыталі. Чуў я і бачыў ягоныя тэлеманалогі. Па мне – лепш дзесяць разоў наш “мерзкій говор”, чым ягонае “занафталине приторно-слашавое чириканье”.

Вось і ўсё. Бай-бай! Чирикай дальше, московский воробушек.

111

Правялі ў Менску свой двухдзённы звезд “вятвісты” (суполка руска-пішучых літаратараду “Полоцкая ветвь”). Гучалі бадзёрыя прамовы, панаваў аптымізм, несакрушальная вера ў сваё месіянства. Але што трэба гэтым хлопцам? Рускамоўныя ж пісьменнікі заўсёды нялага пачувалі і пачуваюць сябе ў нашым адзінным Саюзе пісьменнікаў Беларусі. Успомнім Аляксандра Міронава, Канстанціна Цітова, Яфіма Садоўскага, Навума Кіслюка, Браніслава Спрынчана, Фёдара Яфімава... Прыгадаем таго ж Давіда Сімановіча, які актыўна працаваў на звязы “вятвістаў”. Хто іх і калі крыйудзіў у нашай інтэрнацыянальнай краіне? Хто ім затыкаў рот? Ніхто і ніколі.

Чаго ж яны хочуць? А хочуць яны выцясьніць “беларусаў” з літаратурнай прасторы Беларусі, стаць духоўнымі лідэрамі нашага народу, манапалістамі і г. д. Думаю, што так не атрымаецца. Не дапаможа ні раскручаны “брэнд” маладога Курэйчыка, ні напорыстая самаўпэўненасць. Ёсьць дух. Ёсьць гісторыя і персыпктыва. За нашай сыпіной Янка Купала і Якуб Колас, Уладзімір Караткевіч і Міхась Стральцоў... Мы – не нацыяналісты. Мы – традыцыйнікі ў разумным здаровымя сэнсе гэтага слова. Мы любім свой народ і ня хочам ні з кім канфліктуваць.

А жыцьцё працягваецца. І кожны год у высакародных еўрапейскіх аленяў ападаюць прыгожыя вятвістыя рогі...

111

– Загадай прынесыці пахмяліца, пан палкоўнік. Галава, як трэснутая макітра на плятні ў бабы Гарпіны.

– Хмяліца ты будзеш у ляхаў.

– Ха-ха-ха. Ты што, барын? Скажы, каб цыганка Сыцепаніда танцевала перад намі, як учора.

– Танцеваць ты будзеш у ляхаў.

– Да ты што, ваўчыная твая пыса?! Усю ўманскую гарэлку выжлукціў і з глудзоў зъехаў??!

Гонта прутка ўскочыў з мяккіх каляровых кажухоў, на якіх заваліўся спаць з учараашняга п’янага вечару, але ззаду рэзка і балоча схапілі-ламнулі рукі, ударылі ў твар цяжкім кулаком... Успыхнула ўваччу...

– Яго і ягонага саламянага гетмана Залізняка павязем да генерала Крачэтніка. Так загадана, – сказаў палкоўнік Крывы сваім людзям, салдатам і конюхам. – Пагуляў Іване ва Ўмане і – досьць. Пэўна, і здохнеш не пахмяліўшыся. А калі хмяліца будуць, то агнём і бізуном.

– Чаго стаіцё, быдлё?! – раптам вызъверыўся ён, – Да кошу! (Арыштаваць. – *Aյтар.*) Вязаць яго!

Спалоханыя салдаты хуценька прынесылі з вуліцы ў хату сплецены з тоўстых вярбовых дубцоў доўгі кош-мяшок, у які ўвахнулі Івана Гонту. Іван быў рослы казак, і давялося яму падкурчваць ногі.

– Гарэлкі мне! – лютая крыкнуў палкоўнік Крывы свайму дзеншчыку чарнагаловаму касаваценькаму башкірцу Мустафе. Піў цёплую жоўтую гарэлку, загрызаў кіслым кавуном, глядзеў, як туга перавязваюць кош, у якім адразу аціх, ацверазеў, зъбляеў тварам Гонта, моцнымі смалянымі вяроўкамі. Так скончылася “вялікае гуляньне” Івана Гонты, так у 1768 годзе захлынуліся ў крыві гайдамаччына і каліўшчына – няспраўджаныя надзеі ўкраінскага хлопства на сваю зямлю і волю.

– Ты ж праваслаўны, як і я, барын. Навошта ж аддаеш мяне ляхам? – сказаў Гонта генералу Крачэтнікаву, – Царыца ж Кацярына універсал напісала, каб біць ляхаў-канфедэратаў, а нам, братам вашым, волю даць.

Крачэтнікаў доўгім цяжкім позіркам паглядзеў на былога сотніка ваяводы Патоцкага:

– А ты універсал той чытаў?

– Не. Бандурысты ва Ўмане съпявалі.

– Бандурысты съпявалі, – крыва ўсьміхнуўся генерал, – Шалудзівы пёс табе выў-съпявай. Шмат людзей парэзаў ва Ўмане?

– Шмат, – з адчайнай лютай весялосцю адказаў Гонта. – І жанчын рэзаў. І дзяцей. І старых тоўстых, як кабаны, паноў. Паверыш, барын, у крыві іхняй мы купаліся. Налівалі ў стаўкі пад вішнямі іхняй сабачай крыві і купаліся. А на пане Кучэўскім, што ў Лісянцы быў за ваяводу, мы верхам, як на кані, каталіся. Паклалі яму на сьпіну сядло і ездзілі. Добра на чатырох лапах бегаў пан і нават іржаў па-конску. Пагарцавалі на ім, а потым пікамі закалолі.

– Хопіць, – махнуў шырокай смуглай рукой, на якой ярка съвяціўся залаты пярсыёнак, генерал.

– Мы з табой адной веры, – гнуў сваё Гонта. – За што мяне ляхам аддаеш?

Генерал Крачэтнікаў моўчкі ўдарыў яго ў зубы.

Залізняка, як падданага расейскай кароны, адхвасталі бізуном і саспалі ў Сібір.

Івана Гонту разам з ягонымі сябрукамі аддалі польскім войскам, якія ў звязку з рускімі змагаліся на Украіне супраць паўстанцаў-канфедэратаў. Павезылі скрываўленага сотніка ў мястечка Сербы, дзе рэгіментар Ксаверы Браніцкі надумаў учыніць страшнае пакаранье...

Усю дарогу ўспаміналіся Івану вогненна-п'яныя дні і ночы ва Ўмане, калі тысячамі рэзалі шляхту, адсякалі шаблямі і сякерамі рукі і ногі, запрагалі ў ёрмы ксяндзоў, узынімалі на пікі дзяцей і жанчын, трупамі забівалі калодзежы – аж дваццаць тысячаў люду наклалі. Прышыгнулі да яго маладзенькую пані і маладзенькага чарнавусага пана, мужа з жонкаю, спыталіся: “Як катаваць іх будзем?” Цяжкім звязынымі вокаў зірнуў Гонта на палонных, загадаў маладзенъкаму шляхціцу:

– На калені перада мной, чарвяк! Сёньня я – пан!

Шляхціц то бялеў, то чырванеў, абліваўся потам.

– Ну, зъмяёк! – узвіў чырвоную шаблю Гонта. – Не паклонішся, жонку казакам аддам!

У горле ў шляхціца нешта забулькатала, ён глядзеў на Гонту як на пякељнага д'ябла, пачаў павольна згінаць съпіну.

– Кшыштаў! – ірванулася ў чэпкіх казацкіх руках-абцугах пані, – Ня съмей! Пракляну! Кшыштаў!

І плюнула Гонту ў твар.

У Сербах па загадзе Браніцкага са сьпіны ў Гонты зьнялі дванаццаць палосаў скуры, “разьбіралі яго па костачках і па пальчыках”, а ён хрыпла съмляўся:

– От казалы: буде болити, а воно ни крышки не болить, так наче блохи кусають.

А генералу Крачэтніку той ноччу прысьніўся сон – вынырнуў з крывавага стаўка бяскурэ Гонта, схапіў генерала за залаты каўнер, закрычаў-завыў:

– Завошта мяне ляхам аддаеш?!

111

Шумна і пампезна адзначыў Санкт-Пецярбург сваё 300-годдзе. Былі высокія госьці з усяго свету. Адкрылі шмат новых помнікаў, у тым ліку, некалькі – заснавальніку гораду Пятру Вялікаму. Забыліся толькі пра хоць які-небудзь помнічак ці мемарыяльную дошку прыгонным сялянам, на касцяцах якіх вырасла Паўночная Пальміра. А так там нават помнік птушцы (!) ёсьць – Чыжыку-Пыжыку.

Дарэчы, наш Менск-Мінск прайшоў праз такую дату (трыста годдзе) за 13 гадоў да Кулікоўской бітвы, у 1367 годзе.

111

Тлумачальная запіска вучня 7 “Г” класа Вовы Сяледкіна, які, “зваліў-шы” дыктант па рускай мове, аб’явіў сябе антыкамуністам: “Я русский не выучил только за то, что им разговаривал Ленин”.

111

Маналог цвярозага празаіка, які заблудзіўся на вуліцах восеньскага начнога райцэнтра:

– Густой бывае ня толькі проза, але й гразь.

Баявік

Радавы расейскага войска Іван Байкоў вызначыўся падчас удалай “зачысткі” ў Грэзным, атрымаў кароткатэрміновы адпачынак і прыбыў у родную вёску на Смаленшчыне. Выпілі па чарцы-другой са швагерам Васілем Сямёновічам, пайшлі ў лес у грыбы. У швагера вулічная мянушка Картаўенъ, бо з дзяцінства не вымаўляе літару “р”.

– Пойдзем вунь у той бор, – радасна тыцнуў рукою Іван на барок, што сіней за полем.

– Не, у той бой ня пойдзем. Там ужо Белаюсія, – бадзёра адказаў Картаўенъ. – Ідзі за мной, у Ясію.

У лесе рэзалі сыраежкі, лісічкі, махавічкі... Было весела. Раптам швагер прарэзыліва крыкнуў: “Баявік! Баявік! Яшчэ баявік!”, упаў на калені і пачаў ліхаманкава, бо быў заядлым грыбніком, рваць з коранем, кідаць у кошык цёмнагаловыя баравікі.

Іван Байкоў, як стаяў, пластом рухнуў на лясную прэлую ігліцу, абшчапіў галаву рукамі, уплішчыўся ў зямлю.

Картаўенъ лоўка перакідаў у свой кошык усю баравіковую сямейку, зьдзіўлены зірнуў на Івана:

– А ты чаго, б’ят, язылёгся?

– Цыфу ты, Сямёновіч! Цыфу ты, Картаўенъ! – злосна выдыхнуў, прут-

ка ўскочыў на ногі Байкоў. Твар у яго быў гнеўна-чырвоны, – Баявік... Баявік... Верашчыш, як быццам табе на яйцо наступлі. Я падумаў, гэта – чачэнцы.

111

Што такое гісторыя і што такое гістарычна літаратура? Адказваю сюжэтам свайго новага раману. Ішоў на чужыя землі з велізарнейшай незылічонаю ардою-саранчою хан і ўсім, хто не скарыўся, хто не пакланіўся яму, была хана. Вось і ўсё.

111

Ліст ад цара Івана Грознага ўсім шахматыстам планеты Зямля і астатніх планетаў. “Так як я памёр у час гульні ў шахматы ў 1584 годзе і не дагуляў партыю з лекарам-нямчынам, выклікаю з таго съвету ўсіх вас на спаборніцтва. Асабліва хачу згуляць з Гары Каспаравым. Калі Гары ў мяне выйграе – аддам яму Казань. Калі ж выйграю я...”. Тут ліст неспадзянавана абрываецца. На зворотным баку ліста царскай рукою (рука дрыжала ці то ад гневу, ці то ад хваробы) напісана: “Указ майм апрычнікам, калдунаам, магам і прочая, прочая. Выкапаць з магілы і ажывіць Малюту Скуратава”.

Холад жыцця

Ёсьць холад жыцця. Ёсьць мароз, ад якога ледзяне, трашчыць сэрца...

Яны пажаніліся ў 1953 годзе, гэта значыць, у год съмерці Сталіна.

Дваццаціпяцігадовы кучараўвы Пятрок і вясеннаццацігадовая сінявокая тоненіккая Антанінка. Вясельле было шматлюднае, але ціхае. Песень не сьпявалі – памёр правадыр, якія могуць быць песьні? Валодзю Крывога, які спрабаваў быў зацягнуць “По дикім степям Забайкалья”, выгналі з-за стала. Валодзя пакрыўдзіўся і пабіў вокны ў сваёй хаце.

Жылі дружна, люботна. Пятрок рабіў на трактары, Антанінка была даяркай. Завяліся дзеци – троє белагаловых хлопчыкаў. “Мая жонка – удаліца, – хваліўся Пятрок. – Дзеци з яе, як качаны капусты, выкочваюцца”.

Праз дзесяць гадоў у Антанінкі адняліся ногі. Ведама – штодзённая цяжкая работа: зімой і летам па калена ў гразі ды ў гумовых ботах...

Пятрок вазіў яе ў Клічаў, у Бабруйск. Не дапамагло. А праз пяць месяцаў Антанінку і наогул паралізавала. Яна нерухома ляжала на ложку і цёмнымі нейкімі шклянымі вачыма глядзела ў столь. Хлопчыкаў забрала ейная бязьдзетная сястра.

Кожную раніцу Пятрок ціха ўставаў са сваёй халоднай раскладушкі, прыносіў з калодзежу вядро вады, ставіў яго ля парогу і гучна казаў, павярнуўшыся тварам да ложкі, адкуль даносілася ледзь чутнае палахлівае дыханыне Антанінкі:

– Калі ты ўжо здохнеш, калода гнілая?

І гэтак – кожную раніцу. Гэтак – дзевяцнаццаць гадоў. Да самай яе съмерці.

111

Жыццярадасны студэнт з Непалу, што вывучае расейскую мову ў

адным з менскіх інстытутаў, вывучыў некалькі словаў і бадзёра вітае ў інтэрнацкім калідоры свайго чарнатарага калегу з Эфіопіі:

– Добрый утр, эфіёптаю маць!
Абодва студыёзусы весела съмяюцца.

111

Добры шчодры Дзед Мароз мае цудоўную ўнучку – Сынягурачку. Але далёка ня ўсе ведаюць, што ў славутага дзеда ёсьць унук. Якое ж ягонае імя? Няўжо Адмарозак?

111

Ужо зрабілася звычным, што нашую беларускую літаратуру і нас, пісьменьнікаў, жорстка, бязылітасна крытыкуюць. (“Так называемые “пісменнікі” – Пётр Дзянісай; “Авторы ничтожнейших книжонок” – Яўген Росьцікаў; “Ведь не читают же, не читают Вас, Нил Семенович...” – Барыс Ляпёшка і г. д.)

Што сказаць? Нікому не падабаецца, калі яго крытыкуюць. Тым больш, што нехта не чытае й Ляпёшку.

Мы – гук (звук) народу. Узыёсла сказана? Магчыма. Як пісаў паэт XIX стагоддзя Адам Гурыновіч:

Не я плю. Народ Божы
Даў мне ў песні склад прыгожы.

Прывяду нашым нястомным крытыкам два жыцьцёвых факты, якія мацуюць пісьменніцкі аптымізм.

35–40 тысячаў людзей выйшла на паход університету Васіля Быкова. Пры ўсім іншым у гэтым бачыцца павага нашага народу да мясцовай літаратуры.

I – яшчэ. Ля самых вытокаў беларускай дзяржаўнасці ў сакавіку 1918-га былі літаратары Вацлаў Ластоўскі, Антон Луцкевіч, Язэп Лёсік, Кацустас Езавітаў, студзені 1919 году стаяў беларускі пісьменнік Цішка Гартны (Зыміцер Жылуновіч) са сваім славутым беларускамоўным “Маніхвэстам”. Ён жа ўзначаліў першы беларускі рабоча-сялянскі савецкі ўрад.

Нам ёсьць што помніць, ёсьць чым ганарыцца.

111

Матчына любоў! Няшчасны чалавек, якога абмінуў цёплы вецер гэтай любові. Матчына любоў! Ня трэба тлумачыць, што гэта такое. Але ж...

У 780 годзе на візантыйскі трон узышоў пасъля съмерці свайго бацькі Льва IV імператар-малалетак Канстанцін VI. Рэгентшай пры сыне стала ягоная маці Ірына. Тады былі нялепшыя часіны Візантыйскага імперыю. (А калі яны былі добрымі? Можа, толькі пры Юстыніяне Вялікім.) З поўначы ў імперыю ўварваліся полчышчы балгараў. Канстанцін VI павёў войска супраць іх і быў разьбіты. Спроба рэваншу ў 796 годзе таксама аказалася няўдалай. Імператар плакаў ад бясьсільля і крыўды... Што б у такім выпадку зрабілі 99 мацярок са 100? Выцерлі б сынаўцы сылёзы, умацавалі ягоную душу...

Ірына загадала асьляпіць (!) свайго роднага сына, і ў 797 годзе Канстанціну VI вырвалі вочы.

111

У 1493 годзе нарадзіўся Парацэльс (сапраўднае імя – Піліп Аўрэол Тэафраст Бамбаст фон Гагенгейм), славуты ўрач, які падвергнуў перагляду ідэі старадаўнай медыцыны і пісаў, і выкладаў не на ўсясільнай у той час латыні, а па-немецку. Вось што ён сказаў аднойчы:

– Я ведаю, я ня з тых, хто гаворыць людзям да іх спадобы. Я грубы чалавек, народжаны ў грубай краіне. Я вырас у сасновых лясах і, магчыма, атрымаў у спадчыну іхня іголкі.

Кожны з нас носіць у сваёй душы свае іголкі.

111

– Касманаўты... Астронаўты... Тайкунаўты кітайскія ў небе аб'явіліся... А я – алканавіт! – ганарліва ўсклікнуў Іван Сасок, глытаючы чартовую бутэльку піва.

111

Мае нядобразычліўцы ў друку называлі і называюць мяне “алкагольным баронам”. Што ж, няхай будзе так. Я, пакуль хапае сілаў, не звярну з абранаага шляху. Гэта – спадчыннае. Мой незабыўны бацька Марцін Сыцяпанавіч часцяком гнаў самагонку то ў нашым садзе за хатаю, то ў лесе, хаваючыся ад міліцыі. Я, малы, заўсёды круціўся ля яго, дапамагаў, чым мог. Ужо тады я зразумеў, што ў нашых прыродных умовах, пры нашым менталітэце гарэлка – самы народны прадукт. І ніхто мяне не пераканае ў адваротным. Мой дэвіз: “Пі. Яшчэ купі. Ведай сваю норму”. І ўсё. А калі крычаць пра шкоду алкаголя... Можна зарэзаць сьвіньню, падсмажыць кавалак сала, зъесьці яго і... памерці ад халеццысціту. Можна ўтапіцца (ня трэба акіяну) у чайнай лыжачцы(!) вады.

Нафта скончыцца, газ высмакчуць з нутра планеты, а гарэлка будзе заўсёды, пакуль пладаносіць, нараджае хлебны колас зямля, пакуль некаму хочацца пасьпяваць, а некаму хочацца паплакаць. Дык будзем!

111

Калісці ўкраінскі гісторык Міхаіл Грушэўскі падзяліў свой народ на тры групы. Падзел гэты, вядома, адносны, умоўны, але ўсё-ткі... Атрымалася так: хахол, маларос, украінец. Хахламі вучоны лічыў тых, хто марыць толькі аб тым, каб набіць жывот галушкамі, есьці сала з салам, а там – хоць Дніпро не цячы. Маларосамі, на ягоную думку, былі апантаныя ярыя прыхільнікі “единорусской нации”. Да ўкраінцаў Грушэўскі адносіў “самасційнікаў”.

Паспрабуем і мы зрабіць нешта падобнае з нашым народам. Вось што выйшла: бульбаш, суралеб, беларус. Бульбашу на ўсё і ўся пляваць. Абы ціха. Абы ў чыгуне была бульба. Аднаго з такіх я сустрэў зусім нядаўна ў вобліку саўгаснага шафёра. “А па мне, – сказаў ён, – хай усю гэтую Беларусь на дробныя кавалкі рэжуць, абы ў пятніцу далі зарплату”.

Каб зразумець значэнне слова “суралеб”, пачытайце яго наадварот. Гэта – класічныя перавёртышы. Яны на дух не прымаяць нічога беларускага. Ні акцэнту (пра мову і не заікайся!), ні нашай гісторыі, ні

нашай песьні. Бульбу яны абавязкова называюць “картошечкай”. Яны “чекаюць” і “рекаюць” у дзесяць разоў апетытней (так ім здаецца), чым масквічы. Яны русей самага рускага дзядзі Вані і быццам бы толькі ўчора вярнуліся з Кулікоўскай бітвы. Часам з-за такой хваравітай упёртасці іх хочацца пашкадаваць. Бедалагі, яны так хочуць запісацца ў вялікарысы, а ўсё чамусьці не атрымліваеца.

Беларусы (іх няшмат, але яны ёсьць) чулі пра Вялікае Княства Літоўскае, часам чытаюць кніжкі Каараткевіча, у застолылі, недзе пасыля трэцяй чаркі, съпяваюць “Касіў Ясь канюшыну”. Усё яшчэ “арганізоўваюцца” ў народ.

111

Калі мае разылікі не падводзяць мяне, то Фідэль Кастро кіруе Кубай ужо 44 (!) гады. Як увайшоў са сваімі “барбудас” у Гавану ў студзені 1959 году, дык і пасёння сядзіць там. Хто ён? Цар? Дыктатар? Камуністычны правадыр? Бацька народу? Улюблёнец жанчын? Няма адказу... Ягоная барада сівее, але ён перыядычна је падфарбоўвае. І гаворыць, гаворыць... На мільённых (!) мітынгах, на сустрэчах з працоўнымі. Па некалькі гадзін запар.

Цікава, аб чым можна гаворыць 44 гады (не спыняючыся), калі народ краіны, якой ты кіруеш, атрымлівае прадукты па картках?

Парарадаксізмы

- Нас мала, але мы ў лапчях.
- А хто там ідзе? А хто там ідзе? Рэвізоры.
- Не сячы сук, на якім павесішся.
- Пакуль тоўсты ссохнє, худы патаўсьцее.
- Кожны цыган сваю кабылу крадзе.
- Пашкадаваў воўк кабылу, пакінуў капыты ды чэк.
- Каб ведаў, дзе ўпадзеш, саломку б падмёў.
- Начная зязюля з усімі перасыпіць.
- Што рускаму здорава, то немцу культурызм.
- Ня май сто рублёў, а май сто даляраў.
- Які поп, такі й дзяяк.
- Сем разоў адмерай, раз перамерай.
- У ціхім балоце чэрці съпяць.
- У сямі нянек дзіця без дыплому.
- Чаго глядзіш, як баран на новую шашлычніцу?
- Зязюля хваліць пеўня, а певень топча курыцу.
- Дзе нарадзіўся, там і аштрафавалі.
- Каб ты жыў на адну Нобелеўскую прэмію!
- Навучы дурня маліцца, дык ён атэістам зробіцца.
- Пралетары ўсіх краін, пахмяляйцеся!

111

Назоў гораду Mір, таго самага, дзе ўзвышаеца славуты Мірскі замак, паходзіць ад цюркскага слова “эмір”. Так называліся ваеначальнікі крымскіх татараў. У 16-ым стагоддзі яны перайшлі на службу да вялікіх літоўскіх князёў і разам з нашымі продкамі ліцьвінамі ваявалі ў гэтых мясцінах супраць крыжакоў.

Стаю белым зімовым днём у чырвонацаглянай суровай вежы Мірскага замку, гляджу праз вузкую амбразуру акна ўдалячынъ, і чуюцца мне ў віхурыстай срэбнадымнай сънежнасьці беларускага поля крыкі вояў, іржаныне коней, гарачае гудзеньне татарскай крылатай стралы... I на чорным стэпавым кані, узвішы над галавой крывую вострую шаблю, імчиць насустроч крыжацкаму войску адважны прыгожы эмір. Вось сутыкнуліся, са сталёвым хрустам урэзаліся адна ў адну дзьве людскія лавіны, і закіпей бой... I съмерць шмат каго пацалавала ў самыя вусны. I вось упаў з чорнага каня на чырвоны сънег той вершнік з крывой бязылітаснай шабляй. Нешта пасыпей шапнунь... Пакацілася галава. Бывай, чарнавокі эмір. Няхай съвецяць табе ціхія зоркі тваёй новай айчыны. Няхай съвішча вецер...

Эмір... Эмір... Mіr...

111

Жывёлы ня ведаюць аргазму. Іхнімі палавымі паводзінамі кіруе інстынкт падаўжэння роду. Аргазм – адчуванье культурна-сацыяльнае, не ўласцівае жывёлам. Прынамсі, так мяркуюць вучоныя.

Сапраўдны аргазм кароткі, як успышка маланкі... Людзі, некаторыя з людзей, хочуць падоўжыць яго наркотыкамі, але ў фінале гэтай іскрыстай яркасонечнай сцяжынкі – пакуты і чорная съмерць.

111

Аказваеца, Адам Міцкевіч, польскамоўны сын Беларусі, жыў усяго за нейкую сотню крохаў ад легендарных руінаў замка Міндоўга ў Навагрудку. У гэтым я пераканаўся, пабываўшы ў Доме-музеі паэта, дагледжаным, чыстым і прыгожым. Зараз сюды, сказаі мне супрацоўнікі музею, ужо няма той шырокай шматлюднай плыні наведвальнікаў, як раней – ня той час. Але музей жыве і рады кожнаму новаму госьцю.

Маленъкі Адам, ідучы ў гімназію або ў касцёл, адчуваў, ня мог не адчуваць на сабе пільны позірк старога разбуранага замка. Адам, вядома ж, не аднойчы блукаў па руінах, дакранаўся рукамі да велізарных валуноў, да съценаў... Адсюль – ягоныя шчымлівыя рамантычныя балады і паямы.

Яму не пашанцавала. Ён нарадзіўся ў 1798 годзе, а за тры гады да гэтага канчаткова сканала ягоная Радзіма, Рэч Паспалітая, падзеленая агрэсіўнымі суседзямі ў трэці раз. Усё жыцьцё, да самай сваёй съмерці ў Канстанцінопалі ў 1855 годзе, ён марыў аўтадаждэнні Польшчы, ён змагаўся за гэта. I не дажыў да таго съветлага дня. Польскі Фенікс зноў узвіў свае крылы толькі ў 1918 годзе.

Удумаемся ў такі факт – цэлых 123 гады, чатыры чалавечыя пакаленыні (!) – Польшча не існавала, як самастойная “непадлеглая” дзяржава. Але жыў польскі дух, жыла польская вера і польская мова. У самым сэрцы Польшчы, у Варшаве, актыўна наступальна працавалі рускамоўныя школы. Не было шыльдаў па-польску, мала было кніжак і газетаў. Але чатыры чалавечыя пакаленыні (!) народ чакаў, верыў, спадзяваўся. I верыць, і змагацца дапамагаў яму Адам Міцкевіч.

О ты, заступніца Прачыстая над намі,
Вярні ты нас усіх з выгнаньня!

Зъяві свой цуд, каб зноў сустрэцца з родным краем,
 Дазволь души маёй, ахопленай адчаем,
 Пераляцець туды, дзе поясам блакіту
 Над Нёманам лясныя ўзоркі апавіты...

Так пісаў ён у “Пане Тадэвушы”. Ён, наш адназямелец, вучыць цар-
 пеньню і веры і нас. І мы ідзем яго дарогаю.

111

Неяк я, будучы маладым гарачым студэнтам-журфакаўцам, прыехаў
 на канікулы з Менску ў родную вёску і гнеўна пачаў ушчуваць сваю
 родную маці:

– Почему ты всё время разговариваешь по-белорусски? Неужели нельзя, как все, говорить на русском языке?

Маці зьдзіўлена зірнула на мяне, сказала:

– А навошта?

Я ѹ сёньня, праз дзясяткі гадоў, стоячы над матчынай магілай, чую
 тыя слова:

– А навошта?

111

Пад покрывам суворым хмараў шчыльных,
 Дзе вечер гойсае з траскучаю трубой,
 Шкада людзей, якіх мы прыручылі
 Паэзіяй сваёй.

Замест расы пілі атрутны стронцый.
 Сэрцы выварочвалі з грудзей.
 Паэтам верылі, як верыць неба сонцу.
 Шкада людзей...

Апакаліпсіс

Прачнуўся, а ѿ горадзе – ні душы.
 Толькі шыбы блішчаць. Тысячи шыб.
 Толькі дрэвы стаяць нерухома, як съмерць.
 Густа лъюща з дратоў алюміній і медзь.

Прачнуўся, а горада ўжо няма.
 Быў май яшчэ ўчора. А ѹ сёньня – зіма.
 Ляжыць на зацярушаным сънегам газоне
 Святы Мікалай з куляй у скроні.

Піла

Ты з дрэваў сок жыцця піла,
 Піла.
 Абрушвала сталёвы гнеў
 На трапяткую мяккасьць дрэў.
 Ты лютым катам дрэў была,
 Піла.
 Да вось вясёлы мужычок
 Узяў цябе, узяў смычок
 І паміж нашых шэрых спраў –
 Зайграў!

О, вызваленъя час съяты!
Сыпяеш ты. И плачаш ты.
И гэты чисты боскі гук,
І ўсхваляваных сэрцаў стук
Прэч адганяюць зло тваё,
Бо пяць хвілін за ўсё жыцьцё
Ты скрыпкай (скрыпкай!) пражыла,
Піла.

111

Ня каўкай, кацяня.
Сядзіш на съметніку. И дождж цябе лупшуе.
Макрэча. Змрок.
Ніхто цябе ня чуе.
Ня каўкай, кацяня.

Не падбярэ цябе сумленны піянер.
Даўно схаваў ён свой чырвоны гальштук.
(Мо ў съметніку той гальштук?)
Іншым курсам-галсам
Плыве жыцьцё. Не да цябе цяпер.

Мы ўсе у нейкім сэнсе кацяняты.
Ня маєм веры, волі, грошай, хаты...
Нас выкінула дужая рука
На брудны съметнік.
Смачны гук пляўка
Ляцеў усылед, у пацучынную дзяржаву,
У страх, у холад, у няславу...

Мы верым ночы,
Не чакаем дня.
Ня каўкай, кацяня.

111

Парай хоць ты, Купала Яне,
З кім выпіць мне маё віно.
Куды ні глянь – адны славяне.
А беларусаў не відно.

111

Ні ва ўладу, ні ў апазицью
Не ідзі. Будзь абачліва-мудры.
А раптам ня тую позу-пазіцыю
Зоймеш у палітычнай Камасутры?

111

Радзілі нас ня там,
Дзе трэба б нарадзіцца.
Язычніцкім багам
Павінны мы маліцца.

Цяжэ сылёш іртуць.
Згараюць душ маторы.
Мы – рэкі, што цякуць
Зусім ня ў тыя моры.

Мы – летні сънегалад.
 Мы – хлеб, што нельга есьці.
 ...Як пладаносны сад,
 Шуміць Еўропа дзесьці.

111

Гіпертаніі раб,
 Стэнакарды нявольнік,
 Пішу свае опусы, каб
 Займець даляравы “стольнік”,
 Гарэлкі ў нутро заліць.
 У шэрым натоўпе згубіцца,
 Напіцца, а потым ня піць,
 Ня піць. А потым напіцца.

111

На гербе Расіі ўвекавечаны арол-магільнік (!). Змрачнаваты сімвал.

Нядаўна па тэлебачаныні прамільгнула паведамленыне, што расейскія палітыкі далі заданыне вучоным-арнітолагам гэтага арла, гэтую птушку перайменаваць (!).

111

Таямніцу жалеза і жалезнай зброі адкрылі недзе за 2500 гадоў да нашай эры хеты (Малая Азія). І тысячу гадоў пад страхам съяротнай кары трymалі адкрыцьцё ў сакрэце.

Дарэчы, свае мячы і кінжалы старадаўнія цары спачатку рабілі-адкоўвали з метэарытаў (!), якія падалі з нябёсаў. Ужо потым знайшлі руду. Вось чаму ў народа ўсталявалася цвёрдая вера, што ўлада цара зямнога – ад Бога. Бог жа з неба (!) скінуў цару грозны съмертаносны метал.

Парадаксізмы

- Язык да клінікі давядзе.
- На злодзеі – пажарная каска.
- У гародзе бузіна, а ў Кіеве Кучма.
- Кожная сасна свайму бору пень пакідае.
- Не кажы “гоп”, пакуль не абралі ў дэпутаты.
- Ня лезь паперадзе бацькі да палюбоўніцы.
- Заплаціў падаткі і сьпі на голай зямлі.
- Нязваны госьць лепей, чым падатковы інспектар.
- Цягнуў воўк – пацягнулі паляўнічага.
- Бабская дарога ад печы да кухоннага камбайну.
- Босы бос.
- Худы сумаіст.
- Трохгаловы арол.
- Лісічкі, сыраежкі і падпальмавікі.

111

Зайсёды думаў, што Юблейная плошча ў Менску (раён вуліцы Мак-сіма Танка, дзе я жыву) названая так у гонар нейкага чарговага каму-

ністычна-савецкага юбілею. Аж не. У 1825 годзе (!), сьвяткуючы 1500-годзе (!) Нікейскага сабору, на якім канчаткова перамагло хрысьціянства, менская шляхта ўрачыста ўзвяляла на гэтым самым месцы юбілейны помнік. Ён, як павялося ў нашай бяспамятнай дзяржаве, быў, вядома ж, зынішчаны.

Рэкамендацыя

За сваё жыцьцё я даў нямала пісьмовых рэкамендацыяў. Званілі самыя розныя людзі, прасілі: “Дайце рэкамендацыю для ўступлення ў Саюз пісьменнікаў, у Камуністычную партыю”. Даваў, нікому не адмаўляў. Прычым, даваў (так практиковалася ў той час) у двух экземплярах.

Адну рэкамендацыю, не пісьмовую, а вусную, помніо і дагэтуль. Патэлефанаваў мне Уладзімір Пракопавіч Някляеў, вядомейшы наш паэт, песьнік, рамантык і... проста прыгожы хлопец, улюбёнец многіх дзяўчат. Тады ён рабіў літкансультантам у камсамольскай газэце “Знамя юности”.

— Леанід Мартынавіч, — данеслася з тэлефоннай слухаўкі. — Парайце, на якой мове мне пісаць — на рускай ці на беларускай?

Пытаныне, як кажуць, на засыпку. Для творчага чалавека, для нашага брата “сачыніцеля”, асабліва ў нашых беларускіх славянскасцях, выбраць мову важней, чым выбраць жонку. Прынамсі, я так лічу.

Задумаўся я тады, узяў пайзу. Што сказаць чалавеку? На якую амбразуру яго кінуць? Я ж не аракул. А раптам — памылося, саб'ю паэта з творчага рытму?

— Пішы, Валодзя, па-беларуску, — сказаў я.

З того дня праляцелі-прашумелі дзесяцігоддзі. Уладзімір Някляеў, выдатны паэт і празаік, напісаў мноства бліскучых твораў, кіраваў газетамі, часопісамі і Саюзам пісьменнікаў, сябраваў з уладамі і быў у апазіцыі, піў віно і кахаў жанчын... Я сёньня ня ведаю нават, дзе ён знаходзіцца. Але я ведаю, што Уладзімір Пракопавіч Някляеў піша на беларускай мове, Някляеў ня клонуў на пазалочаны кручик “нынешнай реальности”. А нядайна ў адной з газетаў я прачытаў ягоны роздумны тэм-пераментны артыкул “Беларускі Бог не за гарамі”.

Малайчына, Вальдэмар.

“Двоечнікі”

Да выхаду “Антологии русских поэтов Беларуси”

Дзьвесыце дваццаць два паэты
Пішуть вершы і санэты.
Пішуть байкі і балады.
Мы паэтам гэтым рады!

Што Купала, Танк і Колас?!
Пушкін ім аддаў свой руль бы!
Але ў творах чуцен голас
Беларускай нашай бульбы.
Каб было паболей сілы,
Не шкадуйце маннай кашы.
Брава, нашы русафілы!
Брава, “двоечнікі” нашы!

Апошні позірк Масея Сяднёва

На самым пачатку дзесяцістых, калі, як вясновая паводка, грукатала ў нашай краіне перабудова, калі з эстрады бадзёра і нецэнзуравана несыліся адважныя песенькі, накшталт: “По России мчится тройка – Мишка, Райка, Перестройка”, у Беларусь са Штатаў прыехаў легендарны Масей Сяднёў. Паэт. Вязень сталінскіх турмаў. Эмігрант. Гэта быў невялічкі, дужа рухавы і гаманкі чалавек з яснымі блакітнымі вачымі наіўнага дзіцяці. Мне ён здаўся звонкагалосым верабейкам, які пераляцеў агромністы Атлантычны Акіян, каб убачыць сваю Радзіму.

Масей Сяднёў, вядома ж, і ў самых алтымістичных снах не меркаваў, што некалі пабачыць Беларусь. Але жыцьцё зъмянілася, прычым зъмянілася ў лепшы бок, і ён прыехаў... Ён хацеў убачыць Усё! Ён ездзіў, хадзіў, глядзеў, слухаў, сустракаўся з мнóstvam людзей. Ён натольваў сябе Радзімай, ён назапашваў у сваёй душы ўражаньні ад яе з велізарнай прагнасьцю і жарсьцю, так як у вядомым апавяданьні Джэка Лондана “Любоў да жыцьця” згладалы чалавек набівае-натоптвае ў свой спальнік хлебныя сухары.

Аднойчы ён завітаў і ў выдавецтва “Мастацкая літаратура”, дзе я ў той час узначальваў рэдакцыю паэзіі. Яго прывёў у наш пакой дырэктар выдавецтва Валерый Грышановіч. Памятаеца, пры той сустрэчы ў рэдакцыі былі Хведар Жычка, Леанід Дранько-Майсюк, Рыгор Яўсееў...

Мы глядзелі на паэта, які завітаў да нас з далёкай таямнічай Амерыканшчыны, як на марсіяніна. Мы закідвалі яго пытаньнямі, прычым, самымі рознымі: дзе живе? якую атрымлівае пенсію? як пішацца і друкуецца яму на беларускай мове ў англамоўнай краіне? Масей Сяднёў адказваў на ўсе нашы пытаньні з найвялікшай шчырасцю. Было відно, што яму прыносяць велізарную асалоду гэтая размова. Мне, калі мы парукаліся і пазнаёміліся, ён сказаў: “А я вас такім і ўяўляў”. Кожнаму з нас ён падараўваў па бляшанцы амерыканскага піва. На той яшчэ бедны савецкі час гэта быў шыкоўны сувенір.

І вось надышла хвіліна развязтання. Ён пацалаваў кожнага з нас. Кожнаму з нас ён моцна-моцна пачінуў руку. І пайшоў да дзьяварэй. І павярнуўся на парозе, маленькі і безбаронны. Павярнуўся ў Апошні Раз. І я ўбачыў Апошні Позірк Масея Сяднёва. Боль, радасць, сылёзы, бляск ранішняй лугавой расы, развязітальны горкі сум (о, ён ведаў, што больш ніколі ня вернеца на гэту родную, але недасяжную зямлю!), шкадаванье і туга – усё было ў ягоных мудрых стомленых вачах. Дзьверы за ім зачыніліся...

І на парозе съмерці я ўспомню цябе, Апошні Позірк Масея Сяднёва.

(Працяг у наступным нумары)